

פרשת תצוה

מחוץ לפרכת אשר על העדות¹

ניצוצות מתורת הבית גנזי

" וַיִּקְחוּ אֵלָיךְ שֶׁמֶן זַיִת זֶה כְּתִיב לְמַאֲוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֶךְ אֹתוֹ אֶהְרֵן וּבְנִי מֵעֶרְב עַד בֶּקֶר לִפְנֵי יְהוָה" (שמות כ"ז, כא)

ובפרשת אמור נאמר "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זה כתיב למאור להעלות נר תמיד: מחוץ לפרכת העדות באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ד", וברש"י שם הביא שני פירושים בענין "עדות" האמור כאן. פירוש אחד שהכוונה היא לארון שהוא קרוי עדות משום לוחות שבו, ועוד פירוש שהכוונה היא לנר המערבי שלא כבה, והוא עדות לכל באי עולם כי השכינה שורה בישראל.

והנה הפירוש השני, שזה נאמר על הנר מערבי, אינו שייך אלא שם בפרשת אמור, שכן נאמר שם "פרכת העדות", ולא בפסוקנו שבו נאמר "אשר על העדות". ויש לפרש את הפסוק שם שתיבת "העדות" היא דבר בפני עצמו, וחוזר אל הנר שהוא עדות, אבל כאן שנאמר "מחוץ לפרכת אשר על העדות" יש לומר שהכוונה היא לארון, שהפרכת אע"פ שאינה עליו אלא היא מחיצה עבורו, ולכן נקראת "אשר על העדות" והכוונה היא על מקום העדות, אבל לגבי הנר לא שייך כמובן לפרש "אשר על העדות", שכן מה ענין פרכת לנר? אבל עדיין צריך ביאור מדוע הוצרכה תורה לומר כאן את ענין העדות שהן הלוחות, ולא די שייאמר "מחוץ לפרכת באהל מועד", ודבר פשוט הוא שמדובר בפרכת, שהרי לא מצינו דבר אחר שנקרא בשם זה?

לבאר זאת נראה שהנה יש להבין מהו ענין המשכן והמקדש, שיש ביניהם חילוקים בענין סדר הבניין, אם זו אותה בחינה בשניהם אלא שהמשכן שנבנה בדרך עראי לא נבנה כמו המקדש בירושלים מאבנים אלא מקרשים ויריעות עזים מצופים זהב, או שנאמר שיש הבדל ביניהם בעיקר ענינם ורק משום כך לא נבנה הבית בירושלים אלא מאבנים ואילו במשכן מכסף וזהב ונחושת וכל הי"ג מינים שנזכרו בפרשת תרומה. ויראה לומר שחלוק בעיקר ענינו משכן ממקדש. הנה מקום המקדש בירושלים הוא מקום המיועד לכך מתחילת הבריאה, ושם ביתו של הקב"ה מתחילת האצילות. וכמו שאמרו חז"ל שהקב"ה בנה לו סוכה ואמר יהי רצון שייבנה כאן ביתי. וכן אדם הראשון, קין והבל ונח עד האבות הקדושים הקריבו במקום הזה והתפללו בו משום שהוא מקום קדוש מתחילת הבריאה. ורק מכוח אותו מקום יש קדושה מיוחדת בירושלים שהיא

¹ מעובד עפ"י בית גנזי לספר שמות עמ' תתק"ז.

קרובה למקור האור וכן בארץ ישראל בכללותה. ואף שלאחר שנבנה הבית באה השכינה בגילוי יותר, כמו שמבואר בבניין שלמה, אבל גם לפני זה היה בית אלקים וזה שער השמים, אלא שזה היה בהעלם. אמנם המשכן הרי נעשה במדבר, שרק מחמת היות בו משכן עם כלים של ארון מזבחות ומנורה נעשה מקום לה' שירדה בו שכינה, ובעת שהסתלק המשכן מהמקום לא נשאר בו שום רשימו מקדושה, זאת משום שהמשכן הוא אשר המשיך את הקדושה והשראת השכינה.

והנה נתבאר במקום אחר שמשמע שאף אם היו ישראל נכנסים מיד ביציאתם ממצרים לאר"י הם היו צריכים לבנות קודם משכן לפני בנין בית הבחירה בירושלים. שהרי יש דעות במדרש ובמפרשים הראשונים כי הציווי על בניית המשכן היה בהר סיני במ' יום ראשונים עוד לפני חטא העגל, ואז היו ישראל אמורים לקבל תורה ולהיכנס מיד לארץ כמלאכים שהייתה הארץ נכבשת להם ללא שום מלחמה, והיו יכולים מיד לבנות את בית המקדש. ומדוע היו צריכים את הציווי על בניית המשכן, שיש בו עבודה מרובה, והיה מן הראוי שמיד יבנו מקדש? ובהכרח יש לומר שזה חוק ולא יעבור שצריך משכן קודם למקדש. ואפילו אם נאמר שהציווי היה לאחר חטא העגל, ג"כ בהכרח לומר כך שהרי זה ברור שהוא נאמר קודם לחטא המרגלים, ואז היו מיד נכנסים לארץ אחר הסליחה על חטא העגל, ומדוע הצטוו להקים משכן בא' בניסן בעוד שהיו יכולים להיכנס לארץ אילו לא חטאו המרגלים בחודש אב? ובהכרח שעובר למקדש צריכים משכן. וכן מצינו שעמד משכן שילה שס"ט שנים לפני בנין הבית, ואף אחר כך היה המשכן נ"ז שנה בנב וגבעון.

צריך לומר שיש חילוק בין מהות העבודה במשכן מאשר במקדש. המשכן בא בתורת עדות שהשכינה שורה בישראל, ואין זה משנה אם מדובר קודם החטא או אחר החטא, שהרי הלוחות נקראים "עדות" בפרשת תרומה אף להסוברים שנאמרה פרשה זו קודם החטא. ובהכרח שכל עניינו ותכליתו של משכן הוא להורות שהשכינה שורה בישראל אחר יציאתם משעבוד מצרים והיותם שקועים במ"ט שערי טומאה, אחש שהתעלו לבחינה עליונה, שעל זה מורה המקדש שהקב"ה שוכן בתוכם. ובחינה זו היא בחינה של אהבה, שהקב"ה גילה אהבתו לישראל שאינו יכול להיפרד מהם, וכמ"ש בספר צרור המור בעניין אש אוכלת בראש ההר לאחר מתן תורה, להורות על תשוקת הקב"ה לישראל שאינו נפרד מהם גם לאחר מתן תורה, ולזאת ציווה לעשות משכן. וכן המשל שהובא במדרש רבה פר' תרומה, למלך שהשיא את בתו ואמר לה להפרד מכם איני יכול עשו לי קיטון אחד שאדור ביניכם. הרי זה מורה כי כל עניינו של המשכן נובע מגודל אהבת וחיבת ישראל, ולכן ציווה הקב"ה לעשות משכן. אמנם המקדש שהיה בירושלים, שהייתה בו שכינה מאז ראשית הבריאה לפני היות ישראל לגוי, כל עניינו הוא יראת הרוממות. וכמו שאמר יעקב אבינו "וירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית

אלקים וזה שער השמים". וכך אנו אומרים בתפלה: "ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות", משמע שעבודת המקדש בעיקרה עבודה של יראה עילאה.

ויתכן שזה ההסבר לכך שהמשכן נעשה מי"ג מינים, ואילו המקדש בית אבנים. הנה כידוע אבן היא בחינת מלכות, שמורה על יראת ה' בבחינת אבן, וכמ"ש "סמר מפחדך בשרי", כך כל מי שנכנס לשם מתעטף ביראה עילאה ונעשה כמו אבן דומם מרוב פחד, וכמו שנאמר בישעיה "ובאו במערות צורים ובמחילות עפר מפחד ה' והדר גאוונו". אמנם המשכן, שנעשה מי"ג מינים של זהב וכסף ונחשת דבר שמורה על התעוררות המידות חסד גבורה תפארת, משמע שהיה בדרך של עבודה באהבה וחיבה שהתגלו בין הקב"ה וישראל. וכן מצינו בזוה"ק פר' נשא, בתחילת האדרא רבה, שאחר שהתחיל רשב"י ללמוד שמעו קול מלאכים עליונים שבאו ואחזתם רעדה, ואמר להם רשב"י: בחבקוק נאמר "שמעתי שמעך יראתי" אבל אנן בחביבותא תליא מילתא. משמע מכאן שיש שתי דרכים, הדרך של חבקוק בזמן המקדש היא דרך של "שמעתי שמעך יראתי" - יראה עליונה, והדרך השניה היא של רשב"י שהיו מזמוטי חתן וכלה באמירת תורה שלו, ונקרא סיני שהוא כמו בחינת המשכן שהיה בא בחביבות בגודל אהבה. והנתיבות בספרו צרור המור על שיר השירים ביאר את הפסוק "עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים" על המשכן, שאף שחיצוניותו כסף וזהב אבל בפנים "רצוף אהבה", מלשון רצפה שהיא אהבה בוערת. ולפי דברי הכונה היא שלכן המשכן נעשה מכסף וזהב משום שתוכו רצוף אהבה.

ביותר נראה לומר אף שלא נמצא ראי' ברורה לזה. שכל הדין של מורא מקדש, האמור בריש יבמות, לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו וכו' לא נאמר אלא במקדש בירושלים ובהר הבית ששם משכן השכינה מימות עולם ושנים קדמוניות עוד טרם הבריאה, אבל במשכן במדבר ואפילו משכן שילה לא נאמר בו דין מורא מקדש. אמנם דין "אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד" היה גם בשילה (כמבואר בקידושין דף ע"ח) אבל דין מורא מקדש לא היה במשכן, והוא כמבואר משום ששם דרך העבודה היא באהבה וחיבה ולא בדרך היראה. וזה מה שאמרו שם ביבמות "לא ממקדש אתה מתירא אלא ממי שצוה על המקדש", דהיינו: לא נאמר דין מורא כל היכן שיש מקדש כדוגמת המשכן, אלא ממי שצוה ששם ביתו מתחילת הבריאה [ונרמז בזה גם במ"ש חז"ל בתחילה בקש הקב"ה לברוא העולם במדת הדין ואחר זה שיתף מדת הרחמים, והמקדש שייך לראשית המחשבה תחילת הבריאה והמשכן למה שנעשה אחר כך]. מעט הוכחה יש לכך שהרי דין מורא מקדש הוא גם במחנה לוויה, בכל הר הבית, והרי במדבר היו הלוים במחנה לוויה, והאם נאמר שהלכו בלי מנעלים ונהגו כל עניני מורא בביתם? זה דבר לכאורה בלתי מתקבל, ובהכרח שדין מורא נאמר במקדש ולא במשכן. וכל זה כמבואר משום שדרך העבודה במשכן היא אהבה וחיבה, להורות שהשכינה שורה בישראל, ואילו דרך העבודה של המקדש היא יראה עילאה.

והנה אף שמצינו בזוה"ק בהקדמה כי יראה קודמת לאהבה, אין זה אלא ביראה פשוטה, אבל יראת הרוממות היא לעילא מבחינת אהבה. ולכן לכלל ישראל הייתה יראה פשוטה כתוצאה מכל המופתים שראו בארץ מצרים, כמו שנאמר בקריעת ים סוף "ויראו העם את ה'". אבל יראת הרוממות באה בדרך של אהבה קודמת ליראה. לכן סדר הדברים הוא כמו שנאמר בתורה "זכור" קודם ל"שמור", והרמב"ן מבאר כי "זכור" זו אהבה ו"שמור" זו יראה, כי כלל ישראל התעלו כבר ביראה תתאה ועתה נאמר להם "זכור" באהבה עילאה על ידי הקמת המשכן, ואחר כך היו בונים את המקדש שהעבודה בו היא יראת הרוממות. לכן גם אילו היו נכנסים מיד לארץ ישראל היו צריכים משכן קודם למקדש. אמנם מה שמצינו בדין שליל שבת "שמור" ואחר כך ביום "זכור" הוא משום שאחר החטא אבדה היראה הפשוטה, אשר היא קודמת לאהבה, ולכן בליל שבת "שמור" וביום "זכור", ואילו במנחה היא הבחינה של יראה עילאה. לכן לא מצינו שיאמרו "ישמחו במלכותך" במנחת שבת, כיוון שהוא בחינת אבנים של מקדש, דומם ואינו מדבר מגודל הפחד "סמר מפחדך בשירי", וכמו שכתבו הראשונים שאז ישב בדד וידום, ומוכן ביותר לפי דברי האריז"ל כי אז עליית המלכות היא באבא. ובחז"ל (סוכה דף מה) משמע שיש מקום למשכן אפילו לעתיד לבוא, שכן למד שם מפסוק "עצי שטים עומדים" שלא אבד סיברם אלא עומדים לעולם, ולעתיד לבוא והוא כמבואר שגם אז יהיה משכן בדרך העבודה של אהבה ומקדש בדרך העבודה של יראה.

ולאור כל זאת מבואר מה שנאמר כאן לגבי המנורה "אשר על העדות", שבא להדגיש עניין זה שעצם המשכן עניינו אחר מאשר המקדש, שכן הוא בא בדרך של אהבה וחיבה וזו כל מהותו, ואילו המקדש עיקרו בדרך של יראה. גם עצם הדלקת המנורה היא מאותה בחינה של חיבה, שהרי הקב"ה אינו צריך לאורה ומכל מקום הוא מצווה על ישראל שיאירו לפניו, והרי זה מורה על כל עניין עבודת כלל ישראל שהגם שהקב"ה שלם בכל שלימות אבל מרוב חיבתו לישראל הוא רוצה שהם יעשו מה שהוא בעצמו יכול לעשות.

ויבואר בזה גם מה שבפרשה זו נאמר "ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך", ואילו בפרשת אמור נאמר "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך", שבא לומר שהמשכן נבנה בבחינת משה רבנו כידוע, ולכן נאמר "ואתה תצוה" - מבחינתך של אהבה וחיבה. וכל עשיית המשכן מתייחסת לעשייה של מרע"ה, אף שהעושים במלאכה עשו הכול אבל זה בא מכוחו ובחינתו של משה. ואילו באמור שנאמר לדורות לא נאמר "אתה תצוה" אלא "צו את בני ישראל", ואינו שייך דווקא למשה. אמנם שלמה המלך, שהוא מבחינת מלכות, עשה עשר מנורות כידוע, ובהכרח משום שהמנורה יש בה עניין עבודה נוסף על ההוראה של חיבת ישראל, ולכן שייך להרבות עוד מנורות. אבל

המנורה שבמשכן, שהיא להורות על חפץ הקב"ה בעבודת ישראל, לא שייך בה ריבוי של מנורות.

נראה להסמיך לדברינו את מה שכתב בספר תפארת ישראל בפרשתנו, שהביא מדברי הזוה"ק שם שמבואר שיש שתי בחינות בעבודה, האחת הנקראת פולחנא והשנית הנקראת דחילו. ומבאר את העניין שמצינו בתורה לפעמים לשון אמירה ולפעמים לשון דיבור. ההבדל ביניהם הוא כי אמירה היא דבר שיש בו הבנה וטעם, ואילו דיבור הוא בלי טעם, אלא כך הוא דבר המלך ולכן דיבור במלכות. ועד"ז מבאר כי דחילו הוא מי שעובד את הקב"ה בלי שום טעם אלא משום שכך ציווה, ואילו פולחנא הוא מי שעובד ויודע את פנימיות וטעם הדבר. ונראה שיש רמז לכך, כי אמ"ר הוא ר"ת אויר מים רוח, שהם שלושה יסודות שיש בהם טעם, ואילו דיבור הוא בעפר היסוד הרביעי שאין לו טעם, כך הוא דיבור שיודע את הדבר מבלי להבין טעמו.

ויש לומר שזה ההבדל בין משכן למקדש, וכמו שהתבאר לעיל כי משכן הוא בחינת פולחנא, שיש בעבודה טעם והרגשת נעם קרבת אלוקות, כמו שהיו כלל ישראל במדבר "סביב המשכן יחנו" ואוכלים מן שיש בו כל טעמים שבעולם ושותים מי באר שמביא להם אור תורה, ומסובבים בענני כבוד. ובפשוטו הבינו את כל מצוות התורה בשורשן וטעמן. ואילו המקדש הוא בחינת דחילו, שעולה למדרגה של יראת הרוממות, שאינו יכול לפתוח פיו מרוב אימה.